

Svobodu vyznání!

Blíží se 40. výročí přijetí a vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv OSN a s ním i zvýšená pozornost věnovaná jejich problematice uvědomělou veřejností. Zanedlouho nastane také čas vánočních svátků s jejich duchovním poselstvím a pro mnohé i s náboženským obsahem. S ohledem na tyto charakteristické rysy doby a se zřetelem k atmosféře, která se snad přece jen nemála lidí zmocnuje, se chceme na tomto místě zamyslet nad vztahem státu k věřícím, k jejich náboženství, k církvím. Chceme tak učinit přesto, nebo právě proto, že oficiálně je náboženská svoboda v Československu proklamovaná.

Českoslovenští občané byli v uplynulých 40 letech vedeni v duchu ateistické výchovy. Přes původní očekávání strůjců socialistické revoluce se náboženství nestalo přežitkem nebo dokonce pouhou minulostí. V současné době lze naopak oprávněně hovořit o jisté renesanci víry. Oficiální statistiky o počtech věřících jednotlivých vyznání neexistují. Rozhodně není v pořádku, když ani tak základní údaje nejsou dostupné. Na tom nic nezmění jakékoli zdůvodňování, proč tomu tak je nebo má být. Za tohoto stavu je možné a snadné zlehčovat celou náboženskou problematiku, lze pak bez problémů hovořit o dlouhodobém ústupu náboženského citění.

Oficiální stanoviska tvrdí, že vztahy mezi státem a církví jsou přes některá nedorozumění v minulosti dobré a že věřící občané se těší plně náboženské

svobodě. Mínění občanů samých je však jiné. Starší lidé mají ještě dobře v paměti, jak komunisté po roce 1948 nevybíravými mocenskými prostředky útočili proti kněžím, laikům a věřícím. My všichni víme, jak působila a působí škola, jakou protináboženskou často doslova propagandu vede. Velmi dobře známo je, jak zlá situace je v obsazení diecézí biskupy. Představitelé státu nejsou ochotni respektovat stanovisko Vatikánu. Do záležitostí církví, asi nejvíce katolické církve, se zbytečně, necitlivě a v rozporu s proklamovanou odluhou, vměšují a zasahují. Typickým příkladem této praxe

Věřící, kteří se nevešli do chrámu sv. Víta 6. března, stáli na nádvoří. Slavnostní mši sloužil kardinál Tomášek.

foto ik

je udílení a odebrání souhlasu k vykonávání kněžského úřadu. Nenormálnost situace charakterizuje rovněž existence sdružení kněží *Pacem in terris*, podporovaného československým státem a neuznávaného Vatikánem. Je skutečně k podivu, že kněze může nezneklidňovat odmítavé stanovisko samotného papeže.

O poměru státu k věřícím a jejich náboženství leccos vypovídá i jeho vztah ke kostelům a dalším obřadním místům. Mnohé se již dlouhá léta nacházejí v neutěšeném i žalostném stavu nebo jsou vyloučeny z užívání v jejich původní funkci. To, že se nestaví nové kostely, se nám má zdát být samozřejmostí. Přirozené to však není. Sídliště, kde žijí desítky tisíc lidí, postrádají tuto "vybavenost" úplně. Nedovedeme si dnes ani představit, kdo a jak by kostely stavěl.

Výuka dětí náboženství na školách je často pouhou hypotetickou možností. Ředitelé škol musí vykazovat, jak se vyvíjí počet žáků docházejících na hodiny náboženství. Vedení školy je takto zainteresováno na "žádoucím" vývoji.

Nedostatek náboženské literatury má být dalším prostředkem působení na lidi ve směru ateismu. Ze stejného důvodu je nouze i o knihy o náboženství, o církvích, jejich dějinách a vývoji a také o tituly, které by se zabývaly idealistickou filozofií. Ve službách komunistické politiky pracují také sdělovací prostředky. Nábožensky orientované pořady nebo přenosy bohoslužeb jsou u nás neznámou věcí. Zde vládne, jak vidno, odluka skutečně důsledně. Věřící ale vědí, že tomu tak v socialismu být nemusí a všude také není. Ve sdělovacích prostředcích nezařazují dokonce ani zprávy o významných událostech náboženského života jakými jsou desetitisícové a větší poutě na svatá místa. Dokonce ani na Slovensku, kde je věřících nejvíce, nemají prostor pro jakékoliv soukromé vyznání víry. O jiných soukromých věcech nechají ale lidi se zpovídat.

Příklady špatného postavení věřících v Československu by se dalo uvést mnoho. Jedním z nejvíce znepokojivých je bezesporu jejich diskriminace v zaměstnání. Nábožensky aktivní člověk nemá vůbec šanci získat uplatnění ve vyšší funkci na pracovišti. Věřící nemohou některá povolání prakticky vykonávat. Často jsou nuceni volit mezi svou vírou a svědomím na jedné straně a materiálním prospěchem svých rodin na straně druhé.

Zdá se, že čím dál více věřících i ostatních občanů si uvědomuje, že současný stav není ani správný, ani nezměnitelný. Úsilí o nápravu minulých i dnešních křivd a přečinů proti svobodě vyznání, úsilí o plnou rovnoprávnost všech bez ohledu na to, zda a k jakému náboženství se hlásí, se stává silnějším a patrnějším. Jeho významným projevem byla letos na jaře klidná manifestace věřících v Bratislavě. Policie ji brutálně rozehnala a soudy s jejími účastníky pokračují. Jednatřicetibodovou petici požadující revizi současné politiky státu vůči věřícím podepsalo více než půl milionu lidí a podpořil ji kardinál Tomášek. Státní úřady se snažily podpisování petice bránit a rozhodly se nebrat na ni zřetel. Jsem toho názoru, že ony, a nikoli věřící, vědí jaká má být náboženská politika státu. Autor petice, Augustin Navrátil, je v současnosti v psychiatrické léčebně. Tato recidiva stalinismu nesmí nechat lhostejnými.

Přes některé malé známky zlepšení, konec konců spíše vyvzdorované, se zdá být pravděpodobné, že i přestavba vztahu státu k církvi se bude u nás opožďovat nejen za společenskou potřebou, ale i za vývojem v jiných socialistických státech. Tato neradostná vyhlídka nesmí nechat pasivními ani věřící všech církví, ale ani ostatní občany, kteří chtějí, aby naše republika byla zemí vskutku demokratickou a lidovou. Jen společným úsilím totiž můžeme dosáhnout toho, že naše společnost se svých anachronismů a nespravedlností zbaví co nejdříve.

ik

OSMADVACÁTÝ

Konec října byl ve znamení akcí vztahujících se k 70. výročí vzniku nezávislé Československé republiky.

Ve srovnání s předchozími lety doznal oficiální postoj k výročí zřejmé proměny. 28. říjen byl vyhlášen opět státním svátkem. Lze těžko odhadnout, nakolik se tak stalo v důsledku vývoje uvnitř stranické špičky a nakolik se jednalo o ústupek přání a požadavkům veřejnosti. V Bratislavě byla slavnostně odhalena velká bronzová socha lva, dílo Bohumila Kafky. Pamětní desky "se dočkal" Milan Rastislav Štefánik. Projev prezidenta Husáka se lišil od jeho i jiných předchozích tím, že v něm byla vyslovena jména zakladatelů našeho novodobého státu. Méně významní představitelé položili věnce k hrobu Tomáše Garrigua Masaryka v Lánech. Tento čin sice přímo předpokládá změnu oficiálního stanoviska k prvnímu československému prezidentovi, ale o takovém přehodnocení nepadlo ani slovo. Mnozí lidé akt na lánském hřbitově uvítali. Přece je však otázkou, zda režim, který právě v době, kdy se konal, bezdůvodně zatýkal desítky občanů a další protidemokratické akce chystal, má morální právo hlásit se k Masarykovu odkazu.

Výzdoba Prahy byla ve slavnostní dny na různé úrovni. Někde, např. v Čapkově knihkupectví, si dali záležet, zatímco jinde použili starších plakátů spojujících 28. říjen na prvním místě se znárodněním.

27. října odpoledne se v Praze na Václavském náměstí konala mohutná oficiální manifestace. Podle zpráv tisku se jí zúčastnilo přes 200 000 lidí. Zdá se však, že toto množství lidí se spíše shromáždilo mělo a skutečná účast že byla poněkud nižší. Manifestace měla podobný charakter jako akce z minulých let. Na pracující byl vykonáván tlak, aby se jí zúčastnili. Někteří vedoucí pracovníci hrozili absurdními postihy, včetně krácení prémie. Takový přístup k manifestaci byl podpořen skutečností, že její začátek spadl do pracovní doby podniků. Žáci a studenti také většinou neměli na vybranou, leckdy je bylo možno vidět, jak hledají svou třídu. Účastníci se řadili podle obvodů a přijely také mnohé kolektivy ze středních Čech. Opravdovým důvodem jejich přítomnosti se měla stát manifestace podpory KSČ. Většinou rudé transparenty se nejčastěji k 70. výročí ani nevztahovaly. Projev Miroslava Štěpána zaujal nejvíc silným hlasem, kterým byl přednesen. Předseda pražské organizace KSČ opakoval po prezidentu republiky jména tří zakladatelů našeho státu. Posléze přečetl herec Josef Vinklař jakési prohlášení zúčastněných. Netřeba snad ani říkat, že přítomní neměli na jeho vzniku žádný podíl. Většina rukou také zůstala dole, když jej měla schválit. Do jaké míry si J. Vinklař "pomohl" lze usoudit z nehodilých poznámek lidí i ze starších zkušeností. Po skončení manifestace bylo možné sbírat z košů papírové vlaječky, které tam odkládali účastníci té povinné manifestace.

Na druhý den plánovali mnozí nezávisle smýšlející občané vlastní manifestaci, jíž se chtěli přihlásit k pozitivnímu odkazu vzniku demokratické republiky. V dostatečném předstihu oznámili zástupci několika občanských iniciativ úřadům, tak jak je to vyžadováno, konání zamýšlené akce. Přislíbili, že zajistí řád a pořádek a předložili následující program: V 15.00 na Václavském náměstí zahájení státní hymnou; pronesení projevů; manifestační přechod z Václavského na Staroměstské náměstí; v 17.00 zakončení manifestace opět československou státní hymnou.

Plánovaná akce byla zakázána. Za tímto účelem bylo použito zákona, který byl schválen po srpnu 1968 jako dočasný prostředek k překonání tzv. krizového období. Dále bylo napříště zakázáno pořádat v centru Prahy jakékoli manifestace vyjma těch, které uspořádají organizace Národní fronty, s ohledem na ochranu památek. Toto opatření je směš-

né, ale, a to je závažnější, je také protiústavní. Československá ústava nerozlišuje právo na shromažďování organizovaných a neorganizovaných občanů. Mimochodem pokojné demonstrace neohrožují městskou rezervaci o nic více než vozidla dopravní obsluhy. Nehledě už vůbec na to, že Václavské náměstí se mělo stát dějištěm prvomájových manifestací!

Do tažení proti nezávislé manifestaci byly zapojeny sdělovací prostředky, televize a tisk se pokoušely lidi od účasti odstrašit. Za tímto účelem tedy nahradila "glasnost" obvyklé mlčení.

Již delší dobu před třetí hodinou odpoledne se nahoře na Václavském náměstí začali shromažďovat lidé. Policisté vybavení přílbami, štíty a obušky stáli v řadách před sochou sv. Václava. Těsně před 15.00 začali shromáždění zpívat hymnu. Do jejich slov a nápěvu zaznívaly výzvy, které žádaly, aby se občané rozešli. Účastníci začali skandovat hesla "Svobodu!", "Masaryk" a další. Opětovně zpívali českou a neméně procítěně slovenskou hymnu. Policisté vykročili proti manifestantům, začali je bít obušky a kopat. Přítomní byli západní filmaři, ale i pracovníci československé televize. Někteří ze shromážděných fotografovali. Policisté opět o kus postoupili. Lidé pískali a protestovali proti jejich surovému počínání. Mladí i starší byli svědky policejní zvrůle. I stará paní stojící se sepnutýma rukama. Bylo slyšet štěkání policejních psů a vodní dělo začalo stříkat vodu na skandující zástup.

Shromáždění se však zvláštním oddílem rozehnat nepodařilo. Velké skupiny ustoupily do okolních ulic. Jedna z nich ustupovala pomalu před vodním dělem do Opletalovy ulice, nesoucí své jméno po oběti demonstrace ve stejný den před 39 lety. V oknech budovy ČTK sledovali jacísi lidé události pod nimi. Jejich spoluobčané dole volají "Pište pravdu!" O chvíli později volají hesla "Charta" a "Havel" a ovšem znovu "Svobodu!" a "Masaryk". Někteří lidé sledují demonstrující z oken svých bytů. Vidí les zařatých pěstí, ale i "viktorek", slyší "Hanba!", "Svět vás vidí!" a "Pravda zvítězí!"

Demonstranti odbočují do třídy Politických vězňů, protože jejich cílem je Staroměstské náměstí. V jejich stopách postupuje i vozidlo s vodním dělem a nepřestává chrlit vodu na ty, kteří tvoří aktivní zadní voj početné skupiny. V místech, kde pracují zedníci polské firmy, se ozývají výkřiky "Wałęsa, Wałęsa". V Panské ulici zablokovali demonstrující za sebou vozovku kontejnery na odpadky a popelnicemi.

Několik tisíc lidí se shromáždilo na Staroměstském náměstí. Policisté stáli jen kolem sochy Jana Husa. Účastníci manifestace mohli tedy nerušeně vyslechnout provolání Charty 77. Obklopení kulisou historického prostranství napínali sluch, aby zachytili slova dolétající k nim zpozzdáli. Přes snahu představitelů Charty, přes napjaté ticho, nemohli pochopitelně slyšet všichni. Když odbíjel orloj čtyři hodiny, skandovali někteří "Už jim zvoní hrana!" Tak ještě hodinu, říkali si jiní. A znovu hesla.

Na Staroměstském náměstí přibývalo lidí, ale přibýly sem také těžké obrněné vozy zvláštních oddílů. Zpočátku se zdálo, že demonstranti podlehnou panice, ale převládla rozvaha a klid. Vodní dělo vyklízelo proudem vody náměstí. Někteří demonstranti se drželi za ruce a snažili se vytvořit řetěz. Nakonec však všichni museli ustupovat zpět do ulic odkud přišli. Bylo vidět některé otřesené a lehce zraněné. Skandovalo se "Fašisti!", "Gestapo!", "Za co?!"

V poslední fázi demonstrace se její účastníci soustřeďovali kolem Tylova divadla a na Uhelném trhu. Aktivita policistů a mechanismů poklesla. Také demonstranti většinou mlčeli. Čekali na 17. hodinu. Na Uhelném trhu krátce před pátou hodinou odpolední, za houstnouceho šera, vyzval Miloš Hájek přítomné, aby demonstraci ukončili zpěvem československé hymny. Po jejím skončení účastníkům poděkoval a ti ho

odměnili bouřlivým potleskem.

Účastníci zamýšlené manifestace, ze které se přičiněním policie stala nenásilná demonstrace, se rozcházelí pokojně. V některých místech se lidé shlukovali, ale jen proto, že nemohli někudy projít. Všechny přístupové cesty na Václavské náměstí byly zablokovány kordóny policistů. Ještě v příštích dvou víkendových dnech byla policie ve středu města všudypřítomná.

Sdělovací prostředky v příštích dnech nezávislé vystoupení bagatelizovaly a kritizovaly. Později se k němu ale vracely a nechaly je, dle starého konceptu, napadat k tomu ochotnými lidmi. Místo, aby informovaly o tom, že shromáždění požadovali více svobody, vystačily s povšechnými hodnoceními o provokaci. Od závislého tisku, rozhlasu a televize nelze ovšem nic jiného čekat. Vždy následovaly tu či onu moc na všech jejich cestách, včetně té poslední...

Kdyby byla manifestace zakázána např. jen 28. října nebo jen v centru Prahy, bylo by asi rozumné uposlechnout zákaz a podříditi se omezení. Přistoupiti však na neexistenci práva na shromáždění a práva na svobodu projevu nelze. Pokud by manifestace byla povolena, zúčastnily by se jí desetitisíce lidí. To by ovšem bylo pro úřady velmi nepříjemné. Není divu, že neměly ze zamýšlené akce žádnou radost. To však nesmí být synonymem toho, že je nezákonná! Pravděpodobně víc než 10 000 lidí bylo na Václavském náměstí a v jeho okolí připraveno manifestovat za ušlechtilé ideály, na nichž se naše republika zrodila a které byly později, a jsou i dnes, opuštěny. Ne všichni tváří v tvář něčemu, co dosud neviděli, masivní policejní přítomnosti a posléze i přímým zákrokům vůči shromážděným, zůstali. Více než 5 000 obyvatel Prahy i vzdálenějších měst a obcí se ale podle odhadů manifestace zúčastnilo. Přes nasazení mimořádných prostředků, v Praze poprvé po 19 letech, se tzv. pořádkovým silám nepodařilo akci svobody-milovné veřejnosti zmařit. Převládající surovost policistů, kteří mnohdy na svých mechanismech připomínali automaty, nebyla mocenským orgánům o nic platnější než předchozí hrozby a hromadné zatýkání. Manifestace v plánovanou hodinu zpěvem hymny začala a stejným způsobem a rovněž podle plánu a organizovaně skončila. Bylo také přečteno prohlášení k jejím účastníkům, kteří se dokázali, byť jinudy, přemístit z Václavského na Staroměstské náměstí.

Celá akce proběhla zcela nenásilně. Tato skutečnost svědčí o profilu jejích aktérů nejlépe. "Nepůjčili" si ani vlajku z městské výzdoby, i když by ji mnozí jistě rádi nesli. Nechtěli převrhnout ani odpadkový koš, přestože byli na sebe navzájem natlačeni a obsluha vodního děla na ně zaměřila proud vody. Vůbec jistá ochota k ústupu nebyla pouze důsledkem snahy vyhnout se zatčení a fyzickému násilí. Byla i trváním na tom, že shromáždění se nesmí nechat vyprovokovat k jakékoliv konfrontaci s policejními oddíly. Jejich manifestace musí zůstat, byť násilně napadena, důstojnou ukázkou odhodlání aktivně usilovat o lepší budoucnost.

Policejní zákrok, při kterém bylo proti pokojnému shromáždění použito celé škály "moderních" represivních prostředků, nešel pozornosti světové veřejnosti. Byl svobodnou volbou režimu, který jím naprosto dobrovolně zpochybnil své závazky signatáře mezinárodních dohod o dorozumění a spolupráci. Představitelé KSČ a státu, kteří o své odpovědnosti opět hazardovali s dobrým jménem Československa ve světě, zase rozhodovali v souladu se svým bezprostředním zájmem a v rozporu s potřebami celé společnosti. Jak dlouho bude toto možné? Jak dlouho bude ještě možné odsuzovat lidi, kteří pochopili, že největším nedostatkem soudobého československého socialismu není vysoká cena nového vozu favorit, ale nedodržování základních lidských a občanských práv? Jak dlouho ještě bude možné honit po ulicích ty, kteří cítí nutnost dostat svému mínění i činy, a kteří pro to nemají jinou tribunu než tu, kterou zvolili? Přiznám se, že nevím. 28. října dokázal režim,

řečeno jazykem lidu, že neumí mlátit pouze prázdnou slámu, ale taky lidi.

ik

UBEZPEČME SE ...

Ano, ubezpečme se, že jsme v Československu, že jsme v Praze. Nasvědčuje tomu Muzeum i ta socha sv. Václava. Zato na kordon policistů v bílých helmách, seřazených před ní, zvyklí nejsme. Takto jsme vidali nastoupené jednotky v cizích, exotických zemích...

Dlouho jsme neviděli Václavské náměstí plné lidí, které spojuje jedna idea. Převažuje mládí, ale nejsou tu jen oni. Nejsou seřazení a nejsou v uniformách. Pravda, co do počtu tu bylo včera lidí více. Byli /nebo aspoň měli být/ srovnáni podle městských obvodů /aby se nepopletli/, uniforem tu bylo požehnaně /mimo policistů milicionáři, kteří nám hlídali sv. Václava, aby ho nikdo neukradl/, organizace perfektní /díky zavření podchodů u metra bylo lidem doporučováno, aby použili toalet v hospodách/, jen ta idea chyběla /která se rodí pouze z myšlení a ne z balastu frází a tupé poslušnosti/. Bez ní však nic není.

Nejsme v exotických zemích, demonstranti nic na policisty nehází, nesnaží se je provokovat. Spokojí se s voláním hesel, tleskáním a zpíváním hymny. Pomalu však exoty budeme, aspoň v Evropě určitě, když nepomáhají hrozby, likviduje se pokojné shromáždění pendreků, psy, vodními děly a slzným plynem. Aby toho nebylo málo, přibudou na Staroměstském náměstí obrněné transportéry. Nejsme žádná měkkota.

Byli jsme vytlačeni z Václavského náměstí, pronásledují nás ulicemi a zalejvají nás. Když se něco zalejvá, roste to. Doufáme, že tedy porosteme.

Snaha rozdělit nás se mívá účinkem, na Staromáku se postupně scházíme. Nikdo tu není, pouze Husův pomník je obestoupen policiisty. Někteří už mají pěkná břívka. Pak se objeví mechanismy. My voláme svá hesla a oni provádí své manévry. Radnice se diví, od té doby, co jí vypálili kus těla, tu podobné obojživelné brouky neviděla. Možná ještě později nějaké spatřila, už si dobře nepamatuje. Má už tak dost starostí s tím, zda a jak bude dostavěna.

Jsme opět vytlačeni do okolních ulic. Proč ne, jsou také pěkné, čerstvě omítnuté. Chceme vidět, co se děje vepředu. Postavím se na ve zdi zabudovaný kolík, ale nějak to povolí. Seskočím. Jeden kluk mi říká: "Nelez na to, ať neničíme státní majetek." Má pravdu, musíme být opatrní. Po nás nesmí zůstat stopy, žádná rozflákaná výloha. Oni by to chtěli, snaží se nás vyprovokovat. My o takovou vizitku nestojíme.

My tady totiž demonstrujeme za hodnoty. I když povýtce memateriální povahy. My tady připomínáme to pozitivnější z naší národní historie, z naší povahy. My proto krotíme hněv, ten nám nesluší. Vyznáváme mírově zbraně.

To samozřejmě nezabrání režimu, aby tvrdil, že na Václavském náměstí vystoupily deklasované živly a kriminálníci. Kriminálníci zpívají hymnu! Takové by si jistě přál každý stát. My jsme rarita, my takové máme. Otázka ovšem je, zda ráj neměli jiní kriminálníci v době, kdy lidé, pečující o naši veřejnou bezpečnost, byli nakomandováni v centru. Ale naši představitelé /námi právoplatně zvolení/ mají právě největší zájem o kriminálníky zpívající hymnu. Doufejme, že jich bude přibývat. Těch, kteří vědí, k a m patří.

ok

Ukazuje se, že pravda a mravnost mohou zakládat nové východisko politiky a mohou mít i dnes svou nespornou politickou sílu: varovný hlas jediného statečného vědce obklíčeného kdesi v provincii a terorizovaného poštvaným okolím, je slyšet přes hranice kontinentů a oslovuje

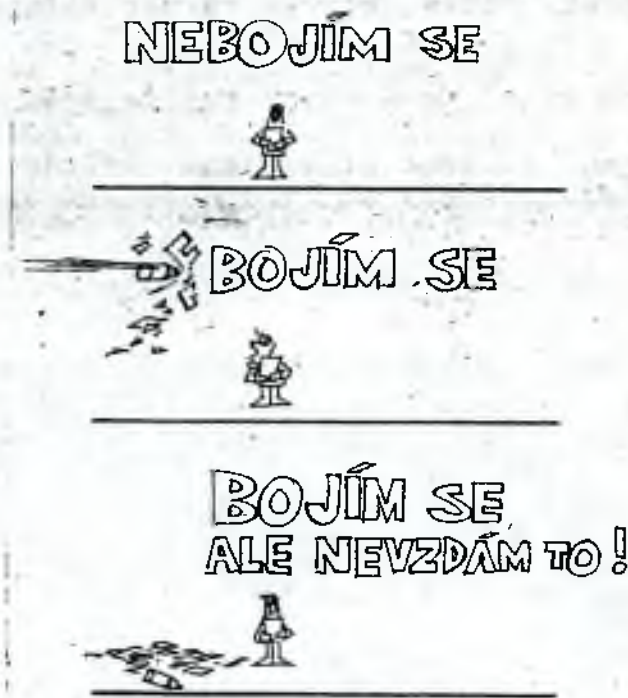
svědomí nejmocnějších tohoto světa víc než jsou celé brigády námezdních propagandistů s to vyslovit samy sebe. Ukazuje se, že tak veskrze osobní kategorie, jako je dobro a zlo, mají stále svůj jednoznačný obsah a za jistých okolností jsou schopny otrástit zdánlivě neotřesitelnou mocí s celou její armádou vojáků, policistů a byrokratů. Ukazuje se, že politika nemusí navždy zůstat záležitostí profesionálů na techniku moci a že jeden prostý elektrikář, který má srdce na pravém místě, ctí cosi nad sebou a nebojí se, může ovlivnit dějiny celého národa.

Ano, "antipolitická politika" je možná. Politika "zdola". Politika člověka, nikoli aparátu. Politika rostoucí ze srdce, nikoli z teze. Není náhodou, že tato nadějeplná zkušenost musí být činěna právě zde, na oné pochmurné výspě. Za "vlády dne" je třeba sestoupit až na dno studny, aby člověk spatřil hvězdy.

V á c l a v H a v e l

Alena Dostálová

Josef Brožek

SOUDÍM, UPOZORŇUJI, PODOTÝKÁM...

Převládalo mlčení, pouze v Rudém právu několik zmínek o "zkrachovalém" Dubčekovi. Nezávisle myslící lidé, ať už mají či nemají k tomuto politikovi výhrady, nejen se zájmem, ale i s radostnou hrdostí přijali zprávy o udělení čestného doktorátu na nejstarší evropské univerzitě tomuto zosobnění "pražského jara". K Dubčekovým názorům, vysloveným v Bologni, asi někteří vznesou své námítky, právě proto byly řečeny. S jejich autorem má zájem mluvit papež, ale ne naši mocipáni. Ti jen prostřednictvím svých "mankurtů" dovedou v Rudém právu chrstat svou špínu po údajném "napoleónkovi".

29. října se z "technických důvodů" na stanici metra Muzeum nezastavovalo. "To nám ty volný dny teda zpříjemnili", říká jakýsi pán středního věku. "Čeho se pořád bojejí?" "To je právě to, paní." Takto mluví veřejně na Můstku dva od pohledu zcela nebojovní lidé. Kousek opodál pročesává orgán v zeleném dav směřující k Muzeu a vybírá si k legitimování podězřelé mladistvé.

Oba dva se na fotografii usmívají na plná ústa. Řečí však mluví různou. A není to tím, že jeden rusky a druhý česky, ona je ta řeč diametriálně odlišná i po překladu. Alexandr Jakovlev, čelný představitel nové garnitury v sovětském vedení, mluvil v Praze zajímavě a řada jeho myšlenek stojí za zvážení. /V interview pro naše sdělovací prostředky se ho Hoření a spol. snažili popostrčit blíže k naší "přestavbě", ale nedal se./ Zato generální tajemník KSČ Jakeš mluví stále stejně, z úst vypouští jen odpudivě prázdné floskule. Těžko k stáru měnit své zvyky.

Od nepaměti posílali mocní nepohodlné osoby do vězení. Ani dvacáté století není výjimkou. Přesto se zdá, že v posledních letech /a nechci to zakřiknout/ jsou známky posunu v této tristní praxi. V řadě zemí světa byl nastolen /jakkoli vratký/ demokratičtější systém a právní pořádek. I tam, kde se to nestalo, se za to začínají stydět a pod tlakem obecného trendu se aspoň k demokracii a nezávislé jurisprudenci hlásí. V Československu na konci osmdesátých let také začínají chytat tento vítr, je to však farizejství. Kde chybějí činy, jsou slova málo platná. Ale u nás vlastně činy nechybějí. Svědčí však o protisměrném pohybu, do lůna stalinismu. Vyšetřovací vazba a podaná žaloba na několik společensky aktivních občanů svědčí o tom, že i nová vláda si nevzala z minulosti ponaučení a couvá na slepou kolej. Snaha zastrašit se mine účinkem, když si lidé uvědomí, že ohrožení jednoho je ohrožením všech a projeví - ať už jakýmkoliv způsobem - svou činnou solidaritu.

Vyhlášení palestinského státu je krokem určitě předčasným. Alžírské zasedání Palestinské národní rady však především přijalo rezoluce Rady bezpečnosti OSN, které doposud odmítalo. To de facto znamená uznání Izraele a zřeknutí se teroristických metod. Jásir Arafat prohlásil, že Palestina bude státem pluralitním a demokratickým. Bylo by naivní si myslet, že z včerejších vlků jsou rázem beránci, avšak posun v postojích Palestinců - ač určován sebepragmatictějšími důvody - je možno skutečně přivítat. Tak to také pochopila většina států i světové veřejnosti. Neplatí to bohužel o Izraeli. Reakce Šamirovy vlády je zcela negativní, významné skutečnosti odbyla řečmi o palestinském triku. Jak vidět, izraelským představitelům v současné době chybí schopnost vidět věci reálně a je v zajetí starých schémat. Vůbec si nemyslím, že by měli padnout Palestincům kolem krku, cesta z klepet národnostního egoismu a nenávisti je však nutná. Rozhodně by bylo záhodno, aby v Izraeli začali uvažovat o navázání styků s Organizací pro osvobození Palestiny. Samozřejmě za předpokladu, že by tato se zcela nedvojsmyslně vzdala násilných metod a výslovně uznala právo Izraele na existenci. Pak by se mohla naplnit i spravedlivá touha palestinského lidu po nezávislosti a vlastním státu. Jestliže Izrael nevyjde z nových skutečností, bude se pomalu, ale jistě ocítat v politickém ofsajdu a do nezáviděníhodné pozice vyšachuje i svého hlavního spojence - Spojené státy americké.

Při koncertu skupiny PVO čili Psích vojáků cítíme jak je jejich vystoupení za dlouhá léta muzicírování perfektně secvičené a jak dávají do svého výkonu vše co v nich právě je. To platí hlavně o ústřední postavě skupiny, klavíristovi Filipu Topolovi, který na svém nástroji předvádí zvukový i pohybový koncert, především však zpívá všechny písně, zcela mimořádně hlasově náročné. Není divu, že po řadě ostrých přechodů zpěvák v závěru už jen sípe. Ale i Ivo Lorenc se přes kontrastující nenápadnost projevu saxofonu zcela oddává. Psi vojáci si našli v kontextu naší současné nekomerční hudby svou osobitou polohu a patří k nejprogresivnějším kapelám u nás.

ERICH FROMM

MARX JAKO ČLOVĚK

Nepochopení a nesprávný výklad Marxových spisů má svou obdobu v nesprávném výkladu jeho osobnosti. Právě tak jako v případě jeho teorií, zkrácený obraz jeho osobnosti vychází z frází, jež opakují novináři, politici a dokonce i sociální vědci, kteří by věci měli znát lépe. Popisují ho jako osamělého člověka, izolovaného od přátel, útočného, arogantního a autoritativního. Každý, kdo má jen trochu ponětí o Marxově životě, by takovýto výklad mohl těžko přijmout a zjistil by, že je obtížné jej srovnávat s obrazem Marxe jako manžela, otce a přítele.

Svět zná patrně jen málo manželství, v nichž by došlo k tak mimořádnému lidskému naplnění jako v manželství Karla a Jenny Marxových. Syn židovského právníka se zamiloval do Jenny von Westzalen, dcery z pruské feudální rodiny a potomka jednoho z nejstarších skotských rodů, jako jinoch. Vzali se, když mu bylo čtyřadvacet let a přežil její smrt pouze o něco déle než o rok. Bylo to manželství, v němž přes rozdílný původ a přes ustavičnou bídu a nemoc panovala neochvějná láska a vzájemné štěstí, jaké je možné v případě dvou lidí mimořádně obdařených láskou a hluboce se navzájem milujících.

Jeho dcera Eleonora popsala vztah mezi rodiči v dopise, který líčí den v rodině těsně před smrtí matky a o něco více než rok před smrtí otce. "Mouření /Marxova přezdívka/", píše, "byl na tom se svou nemocí opět lépe. Nikdy nezapomenu na ráno, kdy se cítil dost silný, aby šel do matčina pokoje. Když byli spolu, byli znovu mladí - ona mladá dívka a on milující mladík, oba na prahu života, nikoliv starý, nemocí postižený člověk a stará, umírající žena, kteří se vzájemně navždy loučí."

Marxův poměr k dětem byl právě tak oproštěn od jakékoliv nadřazenosti a byl plný plodné lásky - stejně jako jeho vztah k manželce. Stačí si přečíst, jak jeho dcera Eleonora popisuje jeho procházky s dětmi, při nichž jim vyprávěl příběhy, příběhy, které se měřily na míle, nikoliv na kapitoly. "Vyprávěj nám ještě jednu míli", volala děvčata. "Předčítal celého Homéra, Nibelungenlied, Gudrun, Dona Quijota, Pohádky Tisíce a jedné noci atd. Shakespeare byl naší domácí biblií a když mi bylo šest, znala jsem již celé scény z Shakespeara nazpaměť."

Jeho přátelství s Bedřichem Engelsem je možná ještě pozoruhodnější než jeho manželství a vztah k dětem. Engels sám byl člověkem neobyčejných lidských a intelektuálních vlastností. Vždy uznával a obdivoval větší Marxův talent. Věnoval svůj život Marxovu dílu a přece nikdy neváhal sám k němu přispět a nepodceňoval to. Ve vztahu mezi oběma muži byly sotva kdy nějaké třenice. Nebyla mezi nimi žádná soutěživost, ale soudružský smysl, vyplývající ze vzájemné lásky tak hluboké, že sotva kdy bylo možno najít ji u jiných dvou mužů.

Marx byl produktivní, neodcizený, nezávislý člověk, kterého jeho spisy ukázaly jako člověka nové společnosti. Tvořivým způsobem spojen s celým světem, s lidmi a s myšlenkami, byl tím, co myslel. Jako člověk, který každý rok přečetl v originále Aischyla a Shakespeara, který ve svém nejsmutnějším období - v době nemoci své ženy - se ponořil do matematiky, byl Marx humanistou skrz naskrz. Nic nepokládal za nádhernější než člověka a vyjádřil tento pocit v často opakovaném citátu z Hegela: "i zločinná myšlenka zločince má v sobě víc velikosti a vznešenosti než nebeské divy". Jeho odpovědi na dotazník, který mu připravila jeho dcera Laura, odhalují o jeho lidské stránce velmi mnoho: chudoba pro něho znamenala rezignaci, neřest, kterou nejvíce zavrhoval, byla servilnost. Jeho nejoblíbenější rčení byla "nic lidského mi není cizí" a "o všem je třeba pochybovat."

Proč pokládali tohoto člověka za srogantního, osamoceného, autoritativního? Odmyslíme-li pomluvy, pak tu byly některé důvody pro toto nedorozumění. Především měl Marx /jako Engels/ sarkastický styl hlavně v psaní a byl bojovníkem se značnou dávkou útočnosti. Ale co je nejdůležitější, byl to člověk zcela neschopný strpět pokrytectví a klam a s naprostou vážností se zabýval problémy lidské existence. Nebyl schopen přijímat jakoukoliv neupřímnost, ať šlo o osobní vztahy nebo o myšlenku, nečestné úvahy nebo nepravdivá prohlášení o důležitých věcech, s úsměvem. Protože většina lidí dává ve svém myšlení přednost výmyslům před skutečnostmi a dává přednost klamání sebe a jiných o faktech, na nichž spočívá individuální a sociální život, musejí lidé většinou opravdu pokládat Marxe za člověka, který byl arogantní a chladný, ale tento soud říká víc o nich než o Marxovi.

Jestliže a až se svět vrátí k tradici humanismu a překoná krizi západní kultury, jak v sovětské, tak i v kapitalistické podobě, pak uvidí, že Marx nebyl ani fanatikem, ani oportunistou - že představoval rozkvět západního lidství, že byl člověkem s nekompromisním smyslem pro pravdu, který pronikl k opravdové podstatě skutečnosti a nepodleh nikdy klamnému povrchu. Že to byl člověk neuhasitelné integrity, s hlubokou starostí o člověka a jeho budoucnost. Nesobecký, nikdy malingerní a bez touhy po moci. Vždy čilý podněcující k činnosti a oživující vše, čeho se dotkl. Představoval nejlepší stránky západní tradice, její víru v rozum a v pokrok člověka. Představoval ve skutečnosti pojem člověka, který byl středem jeho myšlení. Člověk, který je mnoho, ale má málo; člověk, který je bohatý, neboť cítí potřebu druhého člověka.

PARADOX NADĚJE

Když jsme přehlíželi pobiblický vývoj mesiášského pojmu, viděli jsme zoufalé výbuchy naděje, které často vedly k osudné víře ve falešného mesiáše. Dokonce jeden z největších humanistů mezi mudrci, A. Akiba, nedokázal odolat svodu falešné naděje; dokonce i po zradě Sabbataje Cviho bylo mnoho takových, kteří nemohli připustit skutečnost, že byl podvodníkem.

Ekonomické, sociální a politické těžkosti, jež museli Židé přestát během řady staletí, usnadňují pochopit jejich netrpělivost a intenzitu jejich přání po příchodu mesiáše. Ale zklamávání se je činila vědomějšími si nebezpečí, že mohou být svedeni vlastními nadějemi a přáními. Rabínská literatura podávala znovu a znovu varování proti pokusům "nutit mesiáše". Nalézáme opětovné výstrahy proti jakýmkoli snahám očekávat mesiáše k určitému pevnému datu na základě kalkulací různého druhu. Tak pravil R. Jose: "Kdo se snaží přivodit konec /tj. hlásat příchod mesiáše/, nemá žádné vyhlídky ve světě, jenž má přijít /nejsilnější výraz důtky/" /Negilla 3 a/. Nebo: "R. Šemuel ben Nachman pravil ve jménu Jonatanově: Sežehnuty budou kosti těch, kdo vypočítávají konec /advent mesiáše/. Neboť řeknou až nastane význačný čas a on ještě nepříjde, že nepříjde nikdy. Leč /právě tak/ čekejte na něho, jak stojí psáno: "ačkoli mešká, čekejte na něho". /Sanhedrin 97 b./

Tento výrok vyjadřuje přesně postoj talmudu: "Mesiáš nesmí být nucen", ale musí být očekáván v každé chvíli. Postoj, který je vyžadován, není ani postojem ukvapené netrpělivosti, ani pasivního čekání; je postojem dynamické naděje. Tato naděje je vskutku paradoxní. Implikuje postoj, který vizualizuje spasení právě v daném okamžiku, který je však rovněž s to akceptovat skutečnost, že spasení nemusí přijít za mého vlastního života a možná ani po mnoho příštích pokolení. Akceptovat tento paradox naděje není snadné, tak jako nikdy není snadné akceptování žádného paradoxu. Člověk má přirozenou tendenci odtrhnout od sebe obě vzájemně si odporující stránky paradoxu. Naděje bez vyhlídky na

její bezprostřední splnění zde a teď upadá v pasívní čekání. Vytoužený cíl je přeložen do daleké budoucnosti a ztrácí všechnu sílu. /Tento typ naděje je vyjádřen ve španělském termínu esperar, jenž znamená současně i "doutat" i "čekat". Naopak je dynamická naděje vyjádřena v hebrejském slově pro naději, tikva, jehož významným kořenem je "napětí" /podobné jako u napětí luku se šípem/. Toto poklesnutí naděje do pasívního čekání je možno pozorovat u mnoha náboženských a politických hnutí. Druhý příchod Kristův, jakkoliv v něj stále doufá věřící křesťan, stal se nicméně jen vyhlídkou na dalekou budoucnost pro většinu křesťanů. Totéž se stalo s příchodem mesiáše v těch židovských kruzích, které žily v poměrném dostatku a snadno, ať už to bylo v Babylónu nebo v Německu kolem začátku našeho století. Když naděje ztratí svou bezprostřednost, má tendenci stát se odcizenou. Budoucnost se přeměňuje v božstvo, které vzývá a jemuž se podrobují. Má víra se přenáší na idol: potomstvo. Tento jev odcizení naděje a idolizace budoucnosti je velmi jasně vyjádřen v myšlení Diderotově a Robespierrově. Jako namátkou zvolený příklad lze uvést Robespierrovu řeč před jakobínským klubem o válce s Rakouskem; svoji řeč končil takovýmto způsobem /vzýváním/:

"Ó potomstvo, sladká a něžná naděje lidstva, ty nejsi nám cizincem; toť pro tebe, že jsme se postavili na odpor veškeré tyranii; Toť tvé štěstí, jež jest odměnou našich bolestivých zápasů; mnohdy zbavování odvahy protiventství, když nás obklopují, cítíme potřebu tvé útěchy; tys to, jemuž svěrujeme úkol dovršení naší práce a osud všech nezrozených pokolení lidstva! --- Necht' zaujmou mučedníci svobody v tvé paměti místo, které v naší si uzurpovali hrdinové podvodu a aristokracie; --- necht' prvním tvým vznětem je vznešené opovržení ke zrádcům a nenávisť k tyranům; necht' jest tvým mottem: ochranu, lásku, blahovůli nešťastným, věčnou válku utlačovatelům! Pospěš, ó potomstvo, aby udeřila hodina rovnosti, spravedlnosti, štěstí!" /C. Vellay, Discours et Rapports de Robespierre 1908; citováno u C. L. Beckera, The Heavenly City - Yale Univ. Press 1932, str. 142-143/. Srovnej též Diderotovy výroky citované u Beckera na str. 149. Becker poznamenává velmi správně: "Myšlenky, fráze, jsou podstatně náboženské, podstatně křesťanské: místo vzývání boha dosadil Diderot úctu k potomstvu; místo naděje na nesmrtelnost v nebi, naději na žití v paměti budoucích generací."

Od Robespierrova vzývání potomstva k pokřivené verzi Marxova myšlení, kterou popularizoval Stalin je jen malý krok. /Marx sám nikdy nepodlehł nebezpečí idealizování budoucnosti nebo dějin. Ostře kritizoval ty, kteří mluvili o "dějinách", jakoby dělali to či ono. "Dějiny," říkal, "nedělají vše, protože je to člověk, který dělá a jedná." Pro Stalina byly "dějinné zákony" tím, čím bylo "potomstvo" pro Robespierra a Diderota. Stalinův marxismus rozvinul teorii, že zákony dějin /tak jak byly vyloženy Stalinem/ rozhodují o spravedlivosti a morální hodnotě jednání. Všechna opatření, která jsou v souhlase se zákony dějin politicky, jsou ospravedlněna i morálně. Ta, která nejsou v souhlase se zákony dějin jsou "reakční" a zlá. Marx a Engels v polovině 19. století, Lenin v letech 1917-1923, věřili, že "království nebeské", velká světová revoluce, je blízko. /Trockiij je snad nejdramatičtější a nejtragičtější postavou napůl cesty mezi pozicí iluzorní a racionální víry. Viděl se vši jasností, že Stalinův Sovětský svaz není splněním socialistických nadějí. Avšak až do dne své smrti nedokázal připustit, že naděje ztroskotala úplně. Se věi silou svého intelektu konstruoval teorie o Sovětském svazu jako o "pokaženém dělnickém státě", ale přece jen "dělnickém státě", jež bránit v druhé světové válce bylo povinností komunisty. Lenin zemřel v okamžiku, kdy totální deziluze začala být patrná a neodvratná. Trockiij byl zavražděn o 15 let později na příkaz muže, který měl smazat poslední zbytky revoluční minulosti, aby vybuodoval svou lživou verzi socialismu./

To, co nastává jako důsledek velkých deziluzí je podobné, ať je to v náboženské či politické sféře. Když se očekávané spasení nedostaví, není naděje na to, že se tak stane časem, výslovně opuštěna, ale ujišťujeme se, že spasení již nastalo v určitém provizorním smyslu. Tato strída je kombinována s výstavbou organizace, která sama se stane nositelem spásy. Ve vývoji křesťanství se církev stala nástrojem spásy. Ti, kteří se k ní připojili, byli individuálně spaseni svým přilnutím k ní i přesto, že druhý příchod Kristův by se měl týkat celého lidstva.

Když se Leninova očekávání ukázala být marná, prohlásila komunistická strana pod Stalinovým vedením, že sama anticipuje velkou revoluci; a být členem strany se stalo náhradou za naději, která zklamala. S postupem času byla strana nucena tvrdit, že socialismus byl uskutečněn, ačkoli se nic takového nestalo.

Pozice "paradoxu naděje" je pozicí "víry", víry ve smyslu jistoty založené na vnitřní zkušenosti s cílem, i když jej dosud nebylo dosaženo a neexistuje žádný důkaz, že tomu tak kdy bude.

Taková víra nikdy nebude možná u pozorovatele, který "čeká a dívá se" co nastane. Je možná pouze pro někoho, kdo se se vši energií zaměřuje k cíli a jehož víra není závislá na skutečnosti, zda ideál se viditelně uskuteční. Taktéž pro věřící osobnost není porážka důkazem, který by zeslabil její víru, zatímco vítězství bude vždy nazírat s určitým podezřením, jelikož se může odhalit pouze jako maska porážky. Tento pojem paradoxní naděje byl vyjádřen v krátkém výroku Mišny: "Není na vás, abyste dokončili úkol, nemáte však též právo před tím ucouvnout." /R. Tarfon v Pirkei Avot II, 21./

ČLOVĚK JAKO TVŮRCE SVÝCH DĚJIN

S Mojžíšovou smrtí revoluce proti otroctví a idolatrii ztroskotala. Toužení člověka po jistotě a po oddanosti idolům se ukázalo být silnějším než jeho víra v nepoznatelného boha a jeho přání po svobodě. Proč ale bylo toto ztroskotání nutné? Nebyl by Bůh mohl spasit člověka tím, že by změnil jeho srdce aktem milosti? Tato otázka se dotýká základního principu biblického a pobiblického pojetí dějin.

Princip, o němž tu hovořím je, že člověk touží tvořit a tvoří své vlastní dějiny a že bůh nezasahuje nějakým aktem milosti či přinucení; nemění přirozenost člověka ani jeho srdce.

Kdyby byl Bůh tomu chtěl, mohl změnit srdce Adama a Evy a zabránit tak jejich pádu. Kdyby si byl bůh přál, mohl změnit srdce faraónovo místo aby dovolil, aby se zatvrzovalo; mohl změnit srdce Židů, takže by nebyli uctívali zlaté tele a neupadli pak do nového modlářství, když dobyli zaslíbené země. Proč to bůh neudělal? Nedostávalo se mu moci? Je pouze jediný důvod, proč je biblické podání formulováno tak, jak čteme v textu: člověk má svobodu volit si svou cestu, musí však akceptovat důsledky své volby.

Může se zdát, že tento princip je v rozporu se zázraky, jež bůh učinil v Egyptě. Ty však nejsou podstatné. Je to, jak jsem už ukázal dříve, faktický záměr zaměřený na dojem, který zázraky učiní jak na Egyptany, tak na Židy. Nejsou to zázraky, které spasí člověka, změni jeho srdce, přetvoří podstatu, ale jsou něco jako pomoc, kterou poskytuje mocný vojevůdce svým slabým spojencům. Nejsou aktem milosti, kterou bůh sesílá na svoje stvoření. Židovská tradice to pocitovala velmi dobře. Midraš /Ex. Rabba XXI, 10/ nás zpravuje, že když Mojžíš ponořil svou hůl do Rudého moře, vody se nerozestoupily. Teprve, když do moře vstoupil první Žid, udál se zázrak.

/.../

Pozn.: První stať je z knihy Marxovo pojetí člověka /New York, 1969/
druhá stať a úryvek z třetí jsou z knihy Budete jako bohové
/New York, 1983/

Před 300 lety, dne 29. listopadu 1688,
zemřel Bohuslav Balbín

EPIGRAMY

VZÁCNÁ ČEST CTNOSTI I ČEST BEZ CTNOSTI
Jeho Jasnosti

Jasnosti, vězte, že sláva jde za ctností podobna stínu.
Někdy však /divná to věc/ těla můž' postrádat stín.

OSEL U JESLIČEK PÁNĚ

Jak to, že u jeslí, v kterých se zrodilo Slovo, stál oslík?
Ušatých svědectví vždy milují slova, jak víš.

NA PYŠNÉHO CHUDÁKA

Že z vysokého jsi narozen rodu, děl's, chudáku, kdysi;
možná že opravdu tam u vás byl vysoko žlab.

PANSKÁ MILOST NA ZAJÍCE JEZDÍ

Na ty, kdo zapomínají na vlast
Na nepřátele kdo vlasti by se zbraní vyjítí mohl,
zajíce se zbraní svou šlechetně honiti jde.

NA PYŠNÉHO ODRODILCE

Větrné Rakousko zrodilo mne, tak vždy znovu zas hlásáš
Bernarde, sčítaje, co velkého spáchal tvůj rod.
Výtečná, přiznávám, čest to i sláva, leč nemysli při tom,
po větru toče se, že děláš cos Rakousku vhod.

GRAMATICKÉ VÁLKY

Mluvnici věru se nemůže vyrovnat vědění žádné,
každý je gramatik hned, o gramatiku vždy dbá.
Nejvíce králové, kteří tak častokrát pro jméno pouhé
anebo pro titul jen války zlé dovedou vést.
Najednou do ruky metličku berou a najednou zase
s tím, který Orbilia tvrdší je, smění ji Mars.

TOLIK ZLATA I STŘÍBRODOLU V ČECHÁCH JE OPUŠTĚNO
I LOŽISK DRAHÝCH KAMENÍ

Chudoby, jak se zdá, cení si Čechové přespříliš dneska,
nohama bohatství své, šlape, hle, česká si zem.

NA NEUMĚLÉHO MALÍŘE

Maloval Deukalionovy vody i Faethonovy
ohně, ty ptáš se mne, co o tomto malíři říc'?
Odměny nechat se dostane dílu, nechť Faethon shoří
v ohni a Deukalion ve vodě zahyne zas!

Poznámka: Epigramy Bohuslava Balbína, přeložené Z.Kalistou, jsou ze sbírky Examen melissaeum, vydané roku 1663. Tyto epigramy vychází hlavně z klasického Martiala a z anglického humanistického básníka Johna Owena. Nejsou však z valné části tím, co si dnes představujeme pod názvem "epigram", tj. útočně vyhroceným, stručným veršovým útvarem, ale spíše vtípnou hrou slov.

ok

P ř e d 5 0 l e t y , d n e 1 . l i s t o p a d u 1 9 3 8 ,
z e m ř e l F r a n c i s J a m m e s

Daleko od salónů

Byl drsný onen den, kdy viděli jsme v pláni,
jak koně kolem šli, přes kopce pašování,
a pes byl uvázan, tak aby nucen byl
žrát pošlou ovečku, již pastýř opustil.

Růženec ve slunci

Dome zlatý, oroduj za nás! Ať toto zvolání zasvítí jako vývěsní štít
hostince, do něhož jdou přespati otec bez ženy a syn bez matky! Pro-
stírej ubrus, lámej chléb vezdejší, plň láhev pro ty, kteří nemilují
dlouhých obědů, ale kteří jí s láskou.

Královyňo proroků, oroduj za nás, abychom chápali jako děti smysl
Písma, o ty, která přibližuješ rozumu Petříků a Mařenek sedících ve
školní lavici mluvu Izaiáše, Jeremiáše i Ezechiela.

Svatební zvony

Bylo jí čtrnáct let. Jmenovala se Kattalin. Byla dosud dítětem, kte-
ré na jaře sloupává kůru s křehkého dřeva olší a topolů, aby si uděla-
lo píšťalku. Byla ryšavá a modrá jako hrst pšenice, již kosa požala
se dvěma zvonečky. Běhala bosá a rozcuchaná za dobytkem a kachnami,
kousajíc bělostnými zuby sněžné maso jablek, nebo velkou skývu chleba.

Má dcera Bernadetta

Podobizna v šesti měsících. Pryžový oslík piští jako hnízdo, chras-
títko padá, panenku odhazuje. Znovu dáváme Bernadettě chrastítko, kous-
ne do něho, a chrastítko zase padá, také panenka padá, dostane-li ji
znovu do rukou, a oslík letí za chrastítkem. A tak to jde bez ustání,
a babička neomrzele zvedá hračky, zatím co bzukot a bublinky plynou
ze rtů Bernadettiných, na jejíž tvář se dívám upřeně. Tato tvář podobá
se úplňku, jak si jej představuje lid, oči, nos a ústa vytvořená oblou-
ky. Náhle se mé dítě na mne usměje, a dojem jejího úsměvu připomíná
spíše měsíc skutečný, jež honící se mraky střídavě skrývají a odkrýva-
jí. Úsměv jest vysvitnutí.

Román zajíce

A Zajíc viděl přicházejícího koně, zapřaženého do vozíku.

Byla to herka, která téhla dopravní kočár a dovedla se již pohybovat
jen v pomalém, hopkavém cvalu. Každým pohybem poposkočila její chatrná
kostra a roztrásl se chomout, každé hnutí rozevlálo její zemitou hří-
vu, svítící a zelenou jako vousy starého námořníka. Svá kopyta, nabě-
hlá jako otoky, zdvíhala kobyla s námahou jako by to byly kameny...

Tu, pochybnost, silnější než všechny, které dosud Zajíce přepadáva-
ly, probodla mu duši.

Tato pochybnost byl olověný brok, který právě vnikal šíjí do Ušákova
mozku. Rouška krve, krásnější než ohnivý Podzim, vlála mu před očima,
které se naplňovaly stíny věčnosti. Zaječel. Lovcovy prsty jej uchopi-
ly za krk, svíraly a dusily. Jeho srdce utichávalo, to srdce, které
bývalo tlukoucí a živé jako planá růže ve větru, uplakaná v jitřní ho-
dině, kdy se křoviny mazlí s tichou bělostí jehnátek.

Na okamžik zůstal ve vrahově dlani nehybný, strhaný, dlouhý jako smrt. Potom se ještě prudce pohnul. Jeho tlapky marně tápaly po pevné zemi, na kterou nedosáhly, protože člověk nepovolil. Zajíc umíral krůpěj za krůpějí.

Náhle se naježil, podoben letním strništím, kde druhdy odpočíval se sestrou křepelkou a s bratrem vlčím mákem, podobný také jílovité zemi, kde smáčíval své uchozené tlapky, podobný také hávu, kterým Září pokrývá pahorky, podobný i těmto pahorkům jako by si od nich vypůjčil svou podobu; podobný kutně Františkově; podobný vyšlapaným cestám, odkud slyšel jako klekání štěkot blížících se smeček s visícími slechy; podobný vyprahlé skále, laskané materiďouškou; očima, pokrytýma výparem nočního nebe, podobný požehnanému trávníku, kde jej očekávalo srdce jeho přítelkyně uprostřed srdcí štovíků; slzami, které vyplakal, podobný andělské fontáně, u které usedl starý rybář úhořů, aby opravil své pruty; podoben životu; podoben smrti; podoben sobě samému; podoben svému Ráji.

čtyřverší a úryvky z próz /v překladech S.Kadlece, F.Pastora, V.Betřínkové, O.Novotného a J.V.Svobody/
vybral ok

P ř e d 1 1 0 l e t y , d n e 6 . l i s t o p a d u 1 8 7 8 ,
s e n a r o d i l M i c h a i l A r c y b a š e v

VRAH ILUZÍ

Ruská literatura 19. století si získala zaslouženou slávu a jména jejich nejvýznamnějších představitelů vešla do obecného kulturního povědomí. Po Puškinovi a Gogolovi vyvrcholila tato tvorba v druhé polovině století v díle Lva Nikolajeviče Tolstého a Fjodora Michajloviče Dostojevského. Ten první je dovršitelem klasické literatury, u druhého začíná literatura moderní. To co tito spisovatelé uskutečňovali především ve velkých románových plátnech, jejich pokračovatel Anton Pavlovič Čechov vycizeloval převážně v malých formách. Po jeho předčasné smrti roku 1904 se intenzivně hledal nástupce. Tolstoj byl již starý, Korolenko - přes všechnu úctu k němu - rozhodně nebyl géniem a Gorkij po velkých nadějích vzbuzených bosáckými povídkami nesplnil zcela očekávání. S velkým jásotem byli vítáni do literatury nové talenty, někdy docházelo k přecenování a čekaly se zázraky od spisovatelů s talentem velmi skrovňoučkým. Až módní úspěch prvních prací Sologuba, Andrejeva a Čirikova zakrýval jisté vakuum, které se vytvořilo. Přece však dospěla silná literární generace, jejíž příslušníci se stali protagonisty dvaceti let před revolucí z roku 1917, tzv. stříbrného období.

Froud ruské literatury se výrazně diferencoval, Vynořily se nejrůznější směry a ismy, někdy delší trvanlivosti, jindy zcela krátkodeché, v próze i poezii. Spektrum se rozkládalo od nábožensky orientovaných děl Merežkovského až po Gorkého, který se Matkou zcela přihlásil k socialistickým idejím. Soumračné nálady přelomu století a myšlenkový kvas a zmatek nacházely odraz v obsahové a formální stránce prací, podepsaly se na jejich zvláštní atmosféře. Proto se v Rusku velmi uchytil naturalismus a dekadence, původně dítka západní Evropy. Dostaly zde svérázné odstíny a byly mnohokrát zvažovány a zhodnocovány. V řadě spisovatelů, kteří jsou obvykle řazeni k těmto směrům, zaujímá jedno z nejpřednějších míst Michail Petrovič Arcybašev.

Narodil se 6.11.1878 v Achtynce v Charkovské gubernii v šlechtické statkářské rodině. Po matce byl polského původu. V Charkově navštěvoval malířskou školu, záhy se však rozhodl pro literaturu. Od roku 1901 začal publikovat romány, povídky, úvahy a divadelní hry. V roce 1923 emigroval do Varšavy a zde /celý život byl sužován nemocemi/ umírá 3.3.1927

Arcybaševovým dílem nejznámějším /bohužel spíše nechvalně/ je román Sanin. Dodejme, že také dílem nejpropracovanějším, nejproporčnějším, nejkompaktnějším, nejucelenějším, možno snad říci nejlepším. Když román roku 1907 vyšel, vyvolal skandál, soudní proces, ale také obrovský čtenářský zájem, četli ho, jak přiznává i jeho odpůrce Gorkij, též hodně v dělnickém prostředí. S úspěchem byl vydán v řadě zemí světa včetně Československa, v Německu a Uhrách byl však také na lavici obžalovaných. Čím tak šel do živého?

Ruskou kritikou byl /až na několik výjimek/ odmítnut, shodně ho zavrhli kritici levicoví i pravicoví, marxisté i nábožensky orientovaní. Jméno Sanin se stalo prototypem amoralisty. Neprávem, kdo čte román nepředpojatě, dojde k názoru, že v podstatě není postava Sanina prosta jistých mravně uvědomělých rysů, i když provokativně se vyjadřuje; a ovšem i jedná. Dá se říci, že Sanin bojuje proti pseudomorálce zakoreněné ve společnosti, proti amorálnosti rozmohnuvší se v Rusi a často maskované různými moralistními zástěrkami, často nesmyslnými svazujícími konvencemi a pověrami. Sanin je především absolutně upřímný, hnusí si jakoukoliv lež /byť by byla milosrdnou/ a přetvářku. Sanin není bezohledný, nesnaží se žít na úkor jiných, bránit jim v čemkoliv, nepřipustí však, aby sám byl něčím a někým svazován a omezován. Ztvárnění jeho osobnosti je obrovským holdem životu, žitému naplno, otevřeně a bez zábran, lidské vitalitě a nezničitelnosti.

"Kolem bylo slunce a svoboda, a budoucnost mu nedělala starosti, protože byl ochoten přijmouti od života vše, co mu jen život dáti mohl." "Jest tedy v rozkoši cíl života", prohlašuje Sanin a co se týká morálky soudí, že "morální vítězství nezáleží v tom, abychom bezpodmínečně nastavili tvář, nýbrž v tom, abychom jednali správně dle vlastního svědomí." Všimněme si termínu svědomí, ten nepatří do slovníku amoralisty. V románu je ale i tento dialog: "Já vím jedno, - odvětil Sanin, já vidím a chci, aby pro mne život nebyl trápením. Za tím účelem třeba především ukájet své přirozené chtíče... Chtíče jsou všim: když v člověku umírají chtíče - umírá i jeho život, a když ubíjí své chtíče - ubíjí sebe! - Alechtíče mohou být zlými? - Snad. - Co potom? - Totéž." Jinde hrdina praví: "Můj život - to jsou mé pocity příjemného a nepříjemného, a co je za tím, čert to vem!" To se s vlastním svědomím samozřejmě příliš nerýmuje, ale podobných rozporných výroků je v románu víc. "Budou-li ti řezat prst, bude tě to více bolet, než budou-li řezat prst kterémukoliv jinému ruskému obyvateli." To je pravá saninovská upřímnost. "Vždyt děti nerozeznávají dobré od zlého, jsou pouze upřímné." Rozeznat dobro od zla není mnohdy snadné, tím ještě není řečeno, že tyto kategorie nemají svůj specifický význam. Saninovy výpady jsou nasměrovány především proti příliš obecnému pojetí. "Účel určuje běh událostí, bez účelu může být pouze chaos. Ale tento účel leží vně našeho života, v základech všehomíra... To je pochopitelné... My nemůžeme být jeho začátkem, a následně nemůžeme být ani jeho koncem. Naše úloha je čistě podpůrná a zřejmě pasívní. Tou skutečností, že žijeme, splňuje se naše určení... Našeho života je třeba, a proto je třeba i smrti." Je tu snaha o ambiciózní filozofování, náhledy jsou někdy zmatené. Pozoruhodné je, že Sanin je téměř jedinou Arcybaševovou postavou, která se nebojí smrti, svým chápáním života ji přemáhá, je nad ní vítěz. Sanin vidí zbytečné překážky, které leží v cestě lepšímu údělu lidí. "Vás idiotů, učinivších život nemožným žalářem bez slunce a radosti, je na miliony!" Dokonce takto generalizuje: "Člověk je od přírody hnusný... Nečekej od něho nic dobrého, a pak ti to zlé, jež ti bude dělat, nezpůsobí žalu..." Nevábná rada. Nicméně Sanin soudí i jinak, humanističtěji. "Není nic děsnějšího než otroctví." "Nelze přece nenávidět člověka proto, že myslí dle svého." Jak současně, jak nadčasově to zní! "Člověk nemůže stát nad životem, - namítl Sanin, on sám je jen částí života... Neuspokojeným být může, ale příčina této nespokojenosti je v něm samém. On prostě nemůže

nebo nesmí brát z bohatství života tolik, kolik skutečně potřebuje. Jedni lidé sedí v žaláři celý život, druzí se bojí vyletět sami z klece, jako ptáče, které v ní dlouho posedělo. Člověk je harmonickým sloučením těla a duše, dokud spojení toto není přerušeno. Přirozeně ruší je pouze příchod smrti, ale také my sami je rušíme zvráceným názorem světovým... My jsme žádosti těla označili jako zvířecost, začali se za ně stydět, oblékli je do ponižující uniformy a stvořili křivobokou existenci..." Přes jistou neuspořádanost je tato promluva důležitá. Předně se tu odmítá determinismus lidského osudu, každý je svého štěstí strůjcem, východisko je v přístupu aktivním. Poslední věta jako by vypadla z pera D.H. Lawrence. Ale i duše je třeba, tedy nejen chťiče... Jak vidno, žádný slepý egoismus, většina Saninových názorů je dobově progresivní. Jeho hlas se zvedá až do patetických poloh: "Já stále blouzním o té šťastné době, kdy mezi člověkem a štěstím nebude více ničeho." Zdánlivý hrubý materialista se jeví i idealistou, zdánlivý pesimista spíše optimistou. "Lidstvo nežilo nadarmo: ono si vypracovalo nové životní podmínky, v nichž nebude místa ani pro zvířecost ani pro asketismus." Čas uměřenosti. Sanin dokonce věří i v Boha, ovšem bez jakýchkoliv definic a v protikřesťanském duchu.

Vše, co jsme dosud napsali, se týká Saninových slov. Jaké jsou jeho skutky? I zde jsou určité rozpory, Sanin necítí žádné výčitky nad sebevraždou Zarudina a Solovejčika, které nepřímo podnítil. Hlavní tendence je jiná, přestože Saninovi jakákoliv změkčilost není vlastní, jen moment váhá a zachraňuje svou sestru Lydu před obdobným krokem. Chová přátelské city k Novikovovi a především k Ivanovovi, který je vlastně jeho žákem. Jádrem jeho povahy se plně projevuje v milostném dobrodružství s Zinou Karsavinovou. Poté co ji svede, děkuje jí za nezapomenutelný zážitek, cítí k ní vroucí lásku, vděčnost a něhu. Jeho cílem není pouze brát, ale i dávat. I po rozchodu Sanin Zině znovu nabízí kdykoli pomoc v jakékoli situaci, lituje, že jejich vztah se pro nejrůznější vnější příčiny nemůže dále rozvíjet, vzdává hold její kráse. "Okamžik hleděli si přímo do očí, a v té chvíli vyšlo cosi dobrého z hloubi srdcí jejich a spojilo se, jako by se stali najednou rodnými a blízkými a poznali cosi, co nemusí vědět více nikdo, a co navždy zůstane v duši jako teplá a jasná vzpomínka." Je možno i po této čisté a krásné větě tvrdit, že Sanin je záporný lidský typ, nízký člověk, chám?

Protihráčem a antipodem Saninovým je v románu Jurij Svarožič. Sanin o něm říká: "U něho není života, jako takového, vše, co činí, podléhá u něho věčnému kolísání: je to dobré, či není?" To by samo o sobě nebylo tak zlé, avšak Svarožič jde programově proti své přirozenosti, staví si stále různé zábrany, něco si odpírá a do jiného se nutí. Za smysl svého života označuje filozofii a politiku, ač v ně nepříliš věří. Je rozpolcen a dezintegrován. Říká: "Konečný bod zápasu leží mimo můj život." "Tak i my lidé, my také lítáme za světlem, za každou lesknoucí se ideou, ubíjíme se kolem ní a umíráme v bolestech." Jurij se zmítá v pochybnostech o smyslu revoluční činnosti, myslí si o sobě, že má mimořádné schopnosti a jen kvůli velké smůle a lidské hlouposti nejsou naplněny. Je nešťastný, a přitom neschopný činu. Jako téměř všechny Arcybaševovy postavy je i on silně eroticky založen, považuje to však za cosi nízkého, dusí to v sobě, pro své předsudky není schopen opětovat lásku Karsavinové. Zatímco Sanin se stále směje, Svarožič sám říká: "Mně nebývá nikdy veselo." Zatímco Sanin dychtivě užívá života, Svarožič se ho zříká. Bojí se marnosti a smrti, mučen pochybnostmi končí však sebevraždou.

Třetí důležitou postavou je Zarudin. Je to pokrytec a egoistický hejsek. Sanin mu ironicky říká: "Vy jste ovšem nejlepší člověk na světě. Alespoň ve vlastních očích. No přiznejte se, setkal jste se někdy s člověkem lepším, než jste vy?" Zarudin mumlá, že jistěže, ale když Sanin ho vyzve, aby některého jmenoval, mlčí. Zarudina zajímá pouze

vlastní sobecký cíl, ostatními opovrhuje. O Zarudinovi a jeho bliženci Vološinovi se v románu praví: "Oni nemilovali ženu, neděkovali jí za poskytnuté požitky, nýbrž snažili se jí pokořit a urazit, způsobit jí nejhnusnější a nepopsatelnou bolest." Tento bezcharakterní člověk - důstojník - je však silně ovlivňován konvenčními představami o cti, a když Sanin odmítne výzvu na souboj - opovrhuje: těmito manýry - a před lidmi jej zmlátí, Zarudin se zastřelí. V jiném směru než Svarožič je i Zarudin pravým antipodem Saninovým.

Hlavním hrdinou románu je titulní Sanin, silná osobnost jako Przybyszewského Erik Falk, vypjatý individualista jako Londonův Vlk Larsen, neporazitelný jako Haškův Svejk, radostný a volný jako pták, jako Giounův Bobi, jako Wiechertův Bildermann, jako Hamsunův August. A přece je jiný... Kritik Vaclav Vorovskij ve své studii Bazarov a Sanin tvrdil, že postava Sanina je umělá, není vzata ze života. Opak je pravdou. Tato postava je charakteristická pro svou dobu a zemi, podivnou dobu a podivnou zemi, a víc než to, je svěbytným typem světové literatury.

"I to je dobré, - řekl hlasitě, vyrazil ze sebe s rozkoší svobodný hlučný výkřik.

Široký prostor jej obklopoval. Zelená ještě tráva táhla se na všechny strany nekonečným hladkým polem a tonula v dalekých ranních mlhách.

Sanin dýchal lehce a veselýma očima hleděl v nekonečnou dálavu země, odcházeje dlouhými silnými kroky stále dál a dále, proti jasné a radostné záři ranních červánků. A když probudivší se step vzplála zelenými a modrými dálavami, oděla se neobsáhlou nebes bání a přímo proti Saninovi vyšlo, jiskříc se a záříc, slunce, zdálo se, že Sanin jde mu vstříc."

/.../

/Část rozsáhlejší studie/

ok

P ř e d 1 7 0 l e t y , d n e 9 . l i s t o p a d u 1 8 1 8 ,
s e n a r o d i l I v a n T u r g e n ě v

Gesta k lásce

Všecky city mohou vést k lásce, k vášni, všecky: nenávisť, soucit, lhostejnost, pokora, přátelství, strach - ba i pohrdání. Ano, všecky city... až na jediný: vděčnost.

Vděčnost - to je dluh; každý člověk splácí své dluhy... ale láska - ta není k splacení.

Červen 1881

Láska

Všichni říkají: Láska to je nejvznešenější, nadpozemský cit.

Cizí já vstoupilo do tvého: jsi znásoben, jsi rozrušen; jsi zbaven tělesnosti, tvoje já je umrtveno. Ale člověka s tělem a krví pobuřuje i taková smrt.

Zmrtvýchvstání platí jenom pro nesmrtelné bohy.

Červen 1881

Životní pravidlo

Chceš být klidný? Poznávej lidi, ale zůstávej sám, o nic se nepokoušej a ničeho nelituj.

Chceš být šťastný? Nejdřív se nauč trpět.

Duben 1878

z básní v próze /v překladu J.Kadlece/

vybral ok

Před 70 lety, dne 9. listopadu 1918,
zemřel Guillaume Apollinaire

Apollinaire... to je kolébka moderní poezie - aspoň co do obraznosti
a formy.

JIŘÍ WOLKER

Byl posledním básníkem.

ANDRÉ BRETON

Apollinairova poezie je poezie okouzlení a okouzlování. Francouzi
nazývají Apollinaira často slovem "enchanteur". Kouzelník. Očarovávač.
Člověk opíjející druhé, ale též sám sebe opíjející.

MILAN KUNDERA

Podivuhodný člověk! Šašek podává si v něm ruku s bytostí téměř
vznešenou, prolhanec s ryzím dítětem. Je neuvěřitelně tvárný, proměn-
livý, strakatý, zámlkový a upřímný, vrtkavý a věrný. Tlustoch, pod je-
hož těžce přenášeným ženským zadkem se hroutí slaměné sesle pařížských
kaváren. Jeho mlsnost je příslovečná, žravost pohádková.

VÁCLAV ČERNÝ

Díky dr. Vladimíru Brettovi nás pan Gilbert Boudar, synovec Krásné
rusovlásky - Jacquelyny Apollinairové, zve na návštěvu básníkovy bytu
na bulváru Saint-Germain, bizarního podkrovního labyrintu s výhledem
na střechy Paříže. Tady žil Apollinaire od roku 1913 až do své smrti.
Dnes tu sněží prach a bují tíseň opuštěných věcí. Hrob na Père-Lacha-
ise, kde je do kamenného obelisku vytesán kaligram, pod nímž roste pár
snítek vřesu, nám znovu mlčky připomíná, že básník, který ze sváru
tradice a vynálezu, řádu a dobrodružství vytvořil novou harmonii, ne-
žije ve věcech, ale ve svých verších.

JIŘÍ ŽÁČEK

vybral ok

FEJETON

Máme volby ředitelů! V naší "přestavbě", opičící se po Sovětském svazu, ovšem opi-
čící se opatrně, s notným zpožděním a vlastně jen jako, se jedna věc vzala vážně:
volby ředitelů.

V souladu s logikou věci se tak stalo již v době, kdy v Sovětském svazu se přizná-
vá, že tyto volby nejsou ideálním projevem demokracie, že jde spíše o přechodné opa-
tření, za účelnější je považována forma konkursu.

A jaké jsou naše domácí zkušenosti? Mezi lidmi se mnoho mluví o tom, jak tam a tam
nebyl zvolen nikdo, jinde naopak zvolili zcela zjevného eutsajdra, nastrčenou figur-
ku, jen tak z trucu. To už se tak stává, když se něco dlouho potlačuje. Lidé totiž
dobře prohlédli tuto hru na demokracii. Vlk se nažral a koza zůstala celá ...

I v našem závodě se přistoupilo k volbě ředitele. Kandidáty vybrala jakási nezná-
má komise, jsou posvěceni stranou a my nyní jsme postaveni před podivnou alternativu.

Buďto zvolíme dosavadního ředitele, který vystoupil ze sebevědomým projevem plným
nerealných slibů, nebo zvolíme meduživce čtyři roky před důchodem, vedoucího jednoho
z odborů, člověka, který v nepřesvědčivé a neslané nemastné řeči jen odhalil, že by
byl vlastně nerad, kdyby byl zvolen. Otázky z auditoria nejsou žádné, lidé jsou stej-
ně laxní jako v minulosti. Jak se zachovat? Nevolit nikoho nic neřeší, předhodí nám
nové, ale podobné kandidáty. Nejlepší bude asi zvolit dosavadního ředitele, říkají si
mnozí.

Máme týden na rozmyšlenou. Tak to má být. Koza zůstala celá, ale vlk se nenažral.

ok

Příspěvky žijících autorů jsou uveřejňovány bez jejich souhlasu.
Redakční uzávěrka 25. listopadu 1988